

Lasten ja nuorten osallisuus kasvu- ja oppimisympäristöissään

**Helena Rasku-
Puttonen**

**Kasvatustieteen
päivät 17.-18.11.2005**

Osallisuus kasvatuksen tavoitteena?

- **Lapsilla ja nuorilla on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja luoda omaa kulttuuriaan (MLL)**
- **Osallisuuden kokeminen on osa hyvinvointia**
 - Osallistumalla löytää keinoja vaikuttaa elämäänsä
 - Osallistumalla tuntee olevansa osa yhteisöä
 - Lapsia kuuntelemalla ja itse kertomalla osallistuu ja saa tietoa
 - Osallisuus on yhdessä osaamista
(MLL)

Nuorten osallisuus

- On käynnistetty toimenpiteitä, joiden tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten osallisuutta
- Miten nuorten osallisuutta voidaan tehostaa: oleellista innostaminen ja konkreettisuus (Huhtala & Tontti, 2005)
- OPM:n hanke ”Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu” ja oppilaskuntatoiminta (Nousiainen & Piekkari, 2005)
 - Edellytykset osallistumiseen pitää luoda
 - Osallistuminen edellyttää tietoja ja taitoja
 - ”Opettajat ovat oppineet arvostamaan meitä”

Sosiokulttuurinen näkökulma

- Ihmisen toiminta ja kehitys sitoutuu kulttuurisiin, historiallisiin ja institutionaalisiin tekijöihin
- Oppimisen ytimenä yhteisöön osallistuminen ja osallistumisen kokemus (Rogoff 1991; Wenger 1998)
- Tunnustetaan ja arvostetaan jokaisen omia kokemuksia, kiinnostusta sekä omistajuutta (Goos ym. 1999)
- Sosiaaliset käytänteet järjestetään niin, että oppilaille on tilaa ja keinoja osallistua yhteiseen merkitysneuvotteluun täysivaltaisina ja arvostettuina yksilöinä (Wenger 1998; Wells 1999)

IEA/Civic

- **Kansainvälinen vertailututkimus: tutkimuksessa mukana 14 –vuotiaita yläkoulun oppilaita (Suutarinen 2000, 2002, 2005)**
- **Keskustelu politiikasta suomalaisissa kouluissa muita vähäisempää**
- **Poliittiset keskustelut opettajien kanssa ovat selvästi vähäisempiä suomalaisissa kouluissa kuin muualla ja myös rohkaisu keskusteluun vähäisempää**
- **Suomenkielisten ja ruotsinkielisten koulujen kesken selvä ero**

Oppilaiden keskustelut oppimistilanteissa

- Arvajan tutkimuksessa (2005) yläkoulun oppilaat
- Koulun toimintakulttuuri ja -tavat eivät tue yhteisöllistä oppimista: Faktatiedon ja tiedon oikeellisuus, auktoriteettiä, oman ajattelun ja mielipiteiden väheksyminen
- Harvinaista oli oppimista edistävä yhteisöllinen toiminta, jossa oppilaat rakensivat yhteistä tietoa tai syvensivät ymmärrystään oppimisen kohteena olevasta asiasta
- Oppilaiden keskustelu oli yleensä pinnallista, asioita tai ilmiöitä kuvailevaa ja faktoja luettelevaa kritiikitöntä tiedonjakamista

Opettaja oppimisen ohjaajana

- Rasku-Puttonen ym. (2003, 2004) tutkimuksessa yläkoulun oppilaita
- Oppilailla on opittu kuva opettajan ja oppilaiden roolista ja niihin liittyvistä oikeuksista
- Oppilaat odottavat, että opettajalla on oikeat vastaukset
- Oppilaat tarvitsevat runsaasti rohkaisua ja kannustusta ajatustensa ilmaisemiseen
- Opettajan pitäisi huolehtia siitä, että jokaisella on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua keskusteluihin ja niissä tapahtuvaan merkityksistä neuvotteluun

Yhteisöt kasvuympäristöinä

- **Miksi:** monet muutokset uhkaavat perustarpeita
- **Mikä yhteisö:** kyse on suhteista, joissa rakennetaan sosiaalista pääomaa (sosiologien määrittämä käsite)
- Yhteisö tukee jokaisen kehittymistä, oppimista ja vahvuuksia kohdata haasteita
- Tavoitteisiin pyritään keskinäisen kunnioituksen ja huolenpidon ilmapiirissä
- Tasapainottelua tehtävätavoitteiden ja suhteisiin liittyvien tavoitteiden kesken

Yhteisön ominaispiirteitä

- kuuluminen johonkin (belonging to)
- yhteisö kuuluu kaikille: tasa-arvo ja erilaisuuden arvostaminen
- tuki, huolenpito ja välittäminen
- jokaisen panos ryhmän hyväksi, vastuunkanto
- päätöksentekoon osallistuminen: oikeus esittää oma näkemys, oikeus tulla kuulluksi
- yhteistyöverkostot eri sidosryhmiin
(Bensonia 1997 mukaellen)

Lasten yhteisöt

- **Pienten lasten yhteisöjen kehittymistä ja yhteisöllisyyttä on tutkittu Suomessa toistaiseksi hyvin vähän**
- **Mitä tiedämme pienten lasten osallisuudesta ja millainen dynamiikka syntyy lasten yhteisöissä**

Yhteenkuuluvuus lasten yhteisössä

- Hännikäinen (1999, 2004, 2005)
- yhteenkuuluvuuden tunne on merkityksellinen yhteisön muodostumisessa: 'me'-tunne
- 2-3 –vuotiailla yhteenkuuluvuus on edellytys yhteisleikin kehittymiselle
- 6-vuotiaiden ryhmässä useita strategioita:
 - yksikön tasolla: yhteisistä säännöistä sopiminen, aikaa omaehtoiselle toiminnalle, yhteiset aamukokoukset, yhteiset laulu-, leikki-, peli- ja työpajahetket, retket, juhlat

Yhteenkuuluvuus lasten yhteisössä

- pienryhmätasolla: ryhmänimet, 'me'- ja ystävyysaiheiset laulut, kertomukset ja lasten kokemusten ja ajatusten yhteinen jakaminen
- lasten keskinäiset ryhmät: fyysinen läheisyys, keskinäinen hassuttelu, viittaukset samanlaisuuteen ja yhteisiin tapahtumiin
- yhteenkuuluvuus luo pohjaa 'akateemiselle oppimiselle': lujittaa sosiaalisia kykyjä ja asennetta jotka ovat tärkeitä oppimisessa

Lapset yhteisönsä rakentajina

- **Merja Ikonen: 3-6 –vuotiaat lapset**
- **Kuinka lapset rakentavat sosiaalisia suhteitaan, yhteisöjään ja toimintaansa vuorovaikutuksen avulla**
- **Vuorovaikutus yhteisöllisyyden rakentamisessa: yhteiset rituaalit ja rutiinit**
- **Yhteisten merkitysten rakentaminen: onnistuminen näkyy leikin sujumisessa, ystävyyssuhteiden luomisessa ja yhdessä oppimisessa**
- **Leikin tuottama rikas vuorovaikutusympäristö**
=> Miten lasten keskinäistä vuorovaikutusta tulisi tukea

Lapset yhteisönsä rakentajina

- **Merja Kangas: 2. ja 4. luokan oppilaat**
- **Tavoitteena yhdessä lasten kanssa kehittää luokan yhteisöllisyyttä**
- **Lapset itse määrittävät asiat, jotka he kokevat luokan ilmapiirin kannalta tärkeiksi**
- **Osallisuuden kautta koetaan omat vaikutusmahdollisuudet ja sitä kautta tulee 'omistajuus' luokkayhteisöön**
- **Vastuu hyvinvoinnista ei jää yksinomaan opettajan harteille**

Johtopäätökset: Käytännön taso

- **Miten kasvattajat voivat arjen toiminnassa edistää lasten ja nuorten toimijuutta ja osallisuutta?**
- **Onko vertaiskulttuurin voimavara kasvatusyhteisöissä käyttämättä?**
- **Lapset tarvitsevat puolesta puhujia: kasvattajien tehtävä on tehdä lasten ja nuorten elämä näkyväksi päättäjille**
- **Kasvattajien on opeteltava kuuntelemaan lapsia ja nuoria (kaikilla aisteilla, monin tavoin)**

Johtopäätökset: Kuunteleminen

- **Clark (2005): Kuunteleminen on 1) aktiivinen osa kommunikointia joka sisältää kuulemisen, tulkinnan ja merkityksen muodostamisen, 2) ei ole sidottu puhuttuun sanaan ja on 3) välttämätön vaihe osallistumisessa a) päivittäisiin rutiineihin ja b) laajempaan päätöksentekoon**
- **Kuunteleminen on välttämätön edellytys osallistumisen mahdollistamisessa**

Johtopäätökset: Kasvatusvuorovaikutus

- **Päiväkodin, koulun ja kodin yhteyksien avain on luottamus**
- **Luottamus perustuu ihmisten välisiin suhteisiin**
- **Luottamukselliset suhteet täytyy rakentaa: luottamus ansaitaan**

Johtopäätökset: Hallinnon taso

- Millainen kasvuympäristö ottaa huomioon, kunnioittaa ja kehittää lasten ja nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa oman elämänsä laatuun?
 - Ympäristöjen tulee olla sellaisia, että lapset ja nuoret kokevat mukaantulon mielekkääksi; edellytyksenä on että heitä kuunnellaan, heidät otetaan vakavasti ja heitä rohkaistaan osallistumaan
- => Miten lasten ja nuorten näkemykset tuodaan päätöksentekotasolle?**

Johtopäätökset: Tutkimus

- **Mitkä tekijät ovat keskeisiä lasten hyvinvoinnin tuottamisessa? Miten lasten 'ääni' saadaan kuulumaan? (prof. Leena Alasen projektit)**
- **Mikä on käsityksemme lapsesta, tiedosta ja oppimisesta ja edelleen mitä merkitsee osallisuus ja kansalaisuus**
- **Pienten lasten 'äänen' kuuluville saaminen edellyttää metodologian kehittämistä**